

KONSTITUCINĖ JUSTICIJA IR BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS MOKSLAS

Gintaras Goda

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-00117 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 61 74
El. paštas: g.goda@lat.lt

Straipsnyje analizuojama konstitucinė jurisprudencija baudžiamojo proceso teisės klausimais, aptariama konstitucinės justicijos bylų įtaka baudžiamojo proceso mokslui ir baudžiamojo proceso teisės raidai, apibūdinamos problemos, kurias Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas turės spręsti nagrinėdamas Konstituciniame Teisme savo eilės laukiančių bylų dėl Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų, nustatančių kaltinimo keitimo taisyklės, konstitucingumo. Straipsnyje išsakoma mintis, kad Konstitucinio Teismo išaiškinimai dėl baudžiamojo proceso nuostatų atitikties Konstitucijai yra labiau įtikinami tais atvejais, kai konstitucinėje byloje remiamasi ir baudžiamojo proceso mokslo žiniomis.

Im Aufsatz wird die strafprozessrelevante Rechtsprechung des litauischen Verfassungsgerichtes analysiert. Der Aufsatz erörtert die Bedeutung der Rechtsprechung des litauischen Verfassungsgerichtes für die Strafprozesslehre und Entwicklung des Strafprozessrechts. Der Autor versucht die Problematik der neuesten Verfassungsbeschwerde zu Verfassungsmäßigkeit der Regelungen über die Änderung der Klage während der Hauptverhandlung zu beschreiben. Im Aufsatz wird auch Aufsicht vertreten dass die Ausführungen des Verfassungsgerichtes mehr verständlich sind wenn Verfassungsgericht die Bedeutung der Strafprozesslehre schenkt.

Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – ir Konstitucinis Teismas) nuo 1993 metų dešimt kartų tikrino Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) nuostatų atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai (toliau – ir Konstitucija), tris kartus tai buvo daryta jau galiojant 2002 metais priimtam BPK. Be šių nutarimų, yra ir kitų Konstitucinio Teismo dokumentų, kuriuose nors tiesiogiai ir nebuvo

sprendžiami BPK nuostatų atitikties Konstitucijai klausimai, bet juose taip pat pasisakyta dėl konstitucinių principų, kuriais turi būti grindžiamas baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas¹. Taigi itin svarbių baudžiamojo proceso mokslui ir teisei praktikai Konstitucinio Teismo dokumentų priskaičiuotina daugiau nei dvidešimt².

¹ Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas [16].

² Apie „svarbesnius“ Konstitucinio Teismo nutarimus (išvadas) čia kalbama tik apsibrėžiant tyrimo

Tokia konstitucinė praktika leidžia kalbėti apie konstitucinės baudžiamojo proceso doktrinos pagrindus, kuriuos apeiti ar nutylėti baudžiamojo proceso moksle neįmanoma. Konstitucinės jurisprudencijos nagrinėjimas teisės mokslo darbuose yra savaime suprantamas dalykas, nes sutariama, kad kiekvieno teisės akto analizė turi prasidėti nuo Konstitucijos analizės [42, p. 132; 41, p. 32–33], o oficialus Konstitucijos interpretuotojas yra tik Konstitucinis Teismas [pvz., 41, p. 90; 34, p. 23–27]. Neginčytina, kad Konstitucinio Teismo sprendimai „formuoja baudžiamojo proceso teisės konstitucinius pagrindus bei tampa svarbiu baudžiamojo proceso normų interpretavimo šaltiniu“ [22, p. 295], todėl mokslinės publikacijos, kurių šaltinių sąrašuose nėra nurodomi Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai ir išvados, yra labiau išimtis nei taisyklė. Tačiau iki šiol teisės literatūroje baudžiamojo proceso teisės klausimais konstitucine jurisprudencija labiau remtasi nagrinėjant atskiras baudžiamojo proceso teisės nuostatas. Konstitucinės jurisprudencijos, kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinio, svarba labiausiai yra atskleista R. Merkevičiaus [43], R. Ažubalytės [22] ir R. Jurgaičio [34] publikacijose. Straipsnyje parodoma konstitucinės jurisprudencijos įtaka baudžiamojo proceso teisės ir mokslo raidai, kartu išreiškiama nuomonė, kad ir baudžiamojo proceso mokslas yra svarbus

dalyką, o nenorint pasakyti, kad konstitucinė jurisprudencija pagal svarbą gali būti skirtinga, bei diskutuoti Konstitucijos (kaip tekstinės išraiškos ir konstitucinės jurisprudencijos) vientisumo klausimais. Dėl straipsnio apimties šiame straipsnyje apsiribota konstitucinės jurisprudencijos analize, kurioje tiesiogiai buvo sprendžiami procesinių nuostatų atitikties Konstitucijai klausimai.

konstitucinei jurisprudencijai. Straipsnyje išsakoma pozicija, jog baudžiamojo proceso mokslas konstitucinei jurisprudencijai svarbus visų pirma tuo, kad, tiriant baudžiamojo proceso teisės nuostatų atitiktį Konstitucijai, yra būtina tiksliai operuoti baudžiamojo proceso teisėje bei moksle vartojamais terminais, matyti procesinių nuostatų sisteminius ryšius, tiksliai išsiaiškinti procesinių nuostatų paskirtį – antraip konstitucinio patikrinimo rezultatai gali atrodyti nepakankamai įtikinamai.

1. Ankstyvoji konstitucinė jurisprudencija baudžiamojo proceso teisės klausimais

1.1. Baudžiamojo proceso nuostatų atitikties Konstitucijai klausimas tikrintas vienoje iš pirmųjų konstitucinių bylų – 1993 m. gruodžio 23 d. nutarime [1] konstitucinės teisės į nuosavybę neliečiamumo aspektu nagrinėtas daiktinių įrodymų konfiskavimo klausimas pagal tuo metu galiojusio BPK 93 straipsnio 1 ir 2 punktus. Pagrindinį konstitucinės bylos dalyką sudarė turto konfiskavimo pagal BK problema. Kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl galimo BPK nuostatų antikonstitucingumo nebuvo kiek svariau argumentuotas, matyt, buvo paremtas tik mintimi, kad jei yra galimas baudžiamosios teisės reguliavimo prieštaravimas Konstitucijai, tai su tuo reguliavimu glaudžiai susijusios BPK nuostatos negali neprieštarauti Konstitucijai³. Atitinkamai ir Konstitucinio Teismo

³ Nors kreipėsi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. G. Mesonis, vertindamas šį kreipimąsi, teigia, kad jis buvo pateiktas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui dar nesuvokus Konstitucijos kaip sisteminio dokumento, grįstas tik *common sense* (sveiko proto) argumentais [41, p. 71]. Tokia kritika beveik be išimčių gali būti

sprendimas buvo labai lakoniškas. BPK 93 straipsnio 1 punkto, numačiusio, kad kaltinamajam priklausantys nusikaltimo įrankiai turi būti konfiskuojami ir perduodami atitinkamoms organizacijoms arba sunaikinami, ir šio straipsnio 2 punkto, numačiusio, kad pinigai ar kitos vertybės, gauti ar įgyti nusikalstamu būdu, jeigu jų savininkai nenustatyti, teismo nuosprendžiu turi būti perduodami į valstybės pajamas, kiti daiktai atiduodami teisėtiems savininkams, o jei šie nenustatomi, pereina valstybės nuosavybėn, ginčas, kilęs dėl šių daiktų priklausomybės, sprendžiamas civilinio proceso tvarka, atitiktis Konstitucijai patvirtinta vos keliais sakiniais. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „Kai asmuo nuosavybės teise priklausantį turtą panaudoja nusikaltimui padaryti, jam turi būti nustatytos teisinės priemonės panaudoto turto atžvilgiu. Jeigu tai nebūtų daroma, kaltininkas, atlikęs bausmę, kai kuriais atvejais turimą turtą (pavyzdžiui, pinigų padirbimo įrangą, ginklus) gali vėl panaudoti nusikaltimams padaryti, todėl

pritaikoma ir visiems naujesniems teismų sprendimams dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą, nes teismai dažniausiai tokiuose sprendimuose konkrečioje byloje taikytiną įstatymo nuostatą priešpriešina Konstitucijoje įtvirtintai nuostatai, „sistemiskumas“ geriausiu atveju parodomas paminint Konstitucijos preambulę ir teisinės valstybės principą. Tokia padėtis vertintina normaliai, nes atskleisti Konstitucijos nuostatų sisteminius ryšius yra Konstitucinio Teismo prerogatyva, o bendrosios kompetencijos ar specializuotų teismų pagalba Konstituciniam Teismui vargu ar galėtų būti itin naudinga. Čia pirmenybė teiktina teismų pareigai reikiamais atvejais kreiptis į Konstitucinį Teismą – „... kai byla nagrinėjantiam teismui kyla abejonių, ar įstatymas (kitas teisės aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, jis privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisės aktas) atitinka Konstituciją...“ [13]. Šios pareigos vykdymo negali lemti teismo sugebėjimas ar nesugebėjimas suvokti Konstituciją kaip sisteminį dokumentą.

baudžiamojo proceso įstatymai pagrįstai numato tokio kaltininko turto paėmimą. <...>. Be to, kai kurios medžiagos ir daiktai kelia tiesioginę grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai ar saugumui. <...>. Todėl įstatymuose pagrįstai yra nustatytas tokių daiktų konfiskavimas“. Kadangi Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinė dalis atrodė savaime suprantama, baudžiamojo proceso moksle minėta konstitucinė byla didesnių diskusijų nesukėlė.

1.2. Dėl visai kitų priežasčių publikacijose baudžiamojo proceso teisės klausimais mažai minėtas 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas [2], kuriuo BPK numatyta galimybė teisėsaugos pareigūnams dalyvauti sulaikyto ar suimto įtariamojo (kaltinamojo) susitikimuose, taip pažeidžiant teisinės pagalbos teikimo konfidencialumą, pripažinta neprieštaraujanti Konstitucijos 31 straipsnio šeštosios dalies nuostatai, numatančiai, kad asmeniui, kuris įtariamasis padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstitucinio teisės į gynybą principo turinį aiškino pabrėždamas baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo principo („Baudžiamuosiuose ir baudžiamojo proceso įstatymuose yra įtvirtinta, jog kiekvienas nusikaltimą padaręs asmuo privalo atsakyti pagal įstatymus“) svarbą, nes jeigu baudžiamosiose bylose pagrįstai ir teisingai nubausti kaltąjį asmenį, „... netektų prasmės Konstitucijos nuostatos, užtikrinančios žmogaus teisę į gyvybę (19 straipsnis), jo asmens neliečiamumą ir orumą (21 straipsnis), būsto neliečiamumą (24 straipsnis) bei kitas teises ir laisves“. Be to, pažymėta, kad pasimatymų

konfidencialumas ribojamas tik tais atvejais, kai galima įtarti, jog įtariamojo ar kaltinamojo pasimatymai su gynėju turės neigiamos įtakos visapusiškam ir objektyviam bylos aplinkybių tyrimui ir kad įtariamojo ar kaltinamojo teisė į gynybą nevaržoma, kai naudojamos teisėtos gynybos priemonės ir būdai. Paskutinis argumentas skambėjo deklaratyviai, nes pareigūnai turėjo teisę bet kurioje byloje nuspręsti, jog tyrimui gali būti pakenkta – jokio pagrindimo apie konfidencialių susitikimų galimą žalą praktiškai nebuvo pateikiama. Išsamesnė kritika šiam Konstitucinio Teismo išaiškinimui atvirai nebuvo reiškiamą, bet kitaip manančių jis neįtikino, todėl, daugiausia argumentuojant Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencija⁴, buvo siūloma BPK numatyti, kad ginamojo ir gynėjo susitikimų konfidencialumas negali būti ribojamas. Toks pasiūlymas pirmiausia buvo išdėstytas darbo grupės pasirengti ratifikuoti Europos Tarybos žmogaus laisvių ir teisių apsaugos konvenciją (toliau – EŽTK) parengtoje studijoje. Šioje studijoje, cituojant EŽTT 1991 m. lapkričio 28 d. sprendimą byloje *S. prieš Šveicariją* teigiama, kad „... Konstitucinis Teismas priėmė visiškai priešingą sprendimą analogiškoje byloje Europos žmogaus teisių teismo priimtą sprendimui“ [24, p. 146–147]. Pasiūlymas buvo įgyvendintas 2002 m. priimtame naujame BPK. Dėl 2002 m. BPK 48 straipsnio 1 dalies 3 punkto redakcijos buvo daug ginčijamasi mokslo atstovams pasisakant už konfidencialumą, o teisėsaugos pareigūnams kate-

⁴ Konstitucinio Teismo nutarime taip pat remtasi EŽTT jurisprudencija, užsienio šalių įstatymai, tačiau buvo manoma, kad šie motyvai suformuluoti nevisai tiksliai išsiaiškinus nurodomų sprendimų turinį.

goriškai teigiant, kad ginamojo ir gynėjo pokalbių konfidencialumo ribojimas yra būtinas⁵. Praėjus keliems metams po BPK priėmimo baudžiamojo proceso moksle teisinės pagalbos teikimo konfidencialumo užtikrinimo būtinybe neabejojama [43, p. 446–447; 33, p. 140–141].

1.3. 1995 m. sausio 24 d. Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu suformuluotą paklausimą, pateikė išvadą dėl kai kurių EŽTK nuostatų atitikties Konstitucijai [3]. Kaip ir buvo galima tikėtis, prieštaravimo tarp analizuotų EŽTK ir Konstitucijos nuostatų Konstitucinis Teismas neįžvelgė. Baudžiamojo proceso požiūriu bene reikšmingiausias išaiškinimas buvo teiginys, kad sulaikyto asmens skubaus pristatymo teismui garantija (Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis) ir nuostata, jog sulaikytasis per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą (Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalis) neprieštaruoja viena kitai. Šiaip išvada publikacijose baudžiamojo proceso klausimais dažnai nėra minima, tačiau ji sukėlė neigiamą tarptautinės teisės specialistų reakciją dėl teiginio, kad „baudžiamojoje teisei tiesiogiai taikomi Lietuvos Respublikos baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai, o tarptautinės sutartys taikomos tik specialiais šių įstatymų nustatytais atvejais...“ Savo išvadą Konstitucinis Teismas motyvavo taip: „Čia akivaizdžiai galioja taisyklė *ubi jus ibi remedium*⁶: kai įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti. Tokios priemonės vals-

⁵ Įdomu pažymėti, kad Konstitucinio Teismo išaiškinimą naudoti kaip argumentą savo pozicijai pagrįsti teisėsaugos pareigūnai buvo „pamiršę“.

⁶ Naujesnėje konstitucinėje jurisprudencijoje [9] principo pavadinimas patikslintas – *ubi ius ibi remedium*.

tybės teisinėje sistemoje nustatomos šios valstybės įstatymais“. Analizuodamas šią išvadą V. Vadapalas teigia, kad „... visos Konvencijos nuostatos, nustatančios teises ir laisves, yra pakankamai konkrečios ir turi būti teismų taikomos tiesiogiai, nepriklausomai nuo to, ar jos turi būti pritaikomos baudžiamajame teisėje ir procese <...>, ar civilinėje teisėje ar procese“ [46, p. 60]. D. Jočienė 1999 m. apgynė daktaro disertaciją, kurioje viena iš išvadų yra teiginys, jog „<...> nėra jokių kliūčių taikyti Konvenciją ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame teisėje bei procese <...>“ [32, p. 157].

BPK projekto rengimo darbo grupė⁷, siekdama išvengti bet kokių nesupratimų dėl EŽTK taikymo Lietuvos baudžiamajame procese, nutarė aktualiausias baudžiamąjo proceso požiūriu EŽTK nuostatas perkelti (perrašyti) į BPK – taip galiojantiame BPK atsirado 44 straipsnis, kurio turinys iš esmės sutampa su EŽTK 5, 6 ir 8 straipsniuose įtvirtintų reikšmingų baudžiamajam procesui nuostatų turiniu.

Atkreiptinas dėmesys, kad 1995 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo išvadoje pateiktas principo *ubi ius ibi remedium* aiškinimas naujesnėje konstitucinėje jurisprudencijoje nėra nei išplėtotas, nei pakoreguotas. Kita vertus, būtina pripažinti, kad ir išvada dėl būtinybės nacionalinėje teisėje turėti mechanizmus tarptautinėms sutartims įgyvendinti, nėra nuosekliai vykdoma. Pavyzdžiui, Latvijos BPK tarptautinėse sutartyse numatytoms nuostatomis perkelti yra skirta daugiau kaip šimtas

straipsnių, o atitinkamą Lietuvos BPK skyrių sudaro tik keliolika straipsnių.

A. Čepas teigia, kad problema, susijusi su 1995 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo išvada, yra išspręsta, 1999 m. įsigaliojus naujos redakcijos Tarptautinių sutarčių įstatymui – 1995 m. tarptautinė teisė tiesiogiai nebuvo taikoma, o šiuo metu turi būti taikoma dėl aiškiai Tarptautinių sutarčių įstatyme įtvirtinto tarptautinių sutarčių viršenybės principo [25, p. 30–34]. Be to, pasak A. Čepo, Konstitucinio Teismo nuostata dėl tarptautinių sutarčių tiesioginio netaikymo suvoktina kaip konstatuojamo, o ne normatyvinio pobūdžio. Su tokia nuomone iš esmės galima sutikti, bet vis dėlto padėtis būtų aiškesnė, jei Konstitucinis Teismas tinkamoje byloje pasisakytų šiuo klausimu. Kol kas bent jau teorinių problemų lieka – Tarptautinių sutarčių įstatymas, apibrėždamas teisės aktų hierarchiją, juk nesukūrė jokių teisių įgyvendinimo baudžiamajame teisenoje mechanizmų.

1.4. Principu *ubi jus (ius) ibi remedium* grįstas ir Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas [4], kuriuo nustatyta, kad tuo metu galiojusio BPK „242 straipsnio norma ta apimtimi, kuria ribojama asmens teisė skusti teismui nutarimą areštuoti turta, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio pirmajai ir antrajai dalims ir 30 straipsnio pirmajai daliai“. Šiame nutarime išaiškinta teisės kreiptis į teismą reikšmė: „<... viena pagrindinių žmogaus teisių gynybos garantijų yra jo teisė kreiptis į teismą. Šios teisės įgyvendinimą lemia paties asmens suvokimas, kad jo teisės ar laisvės pažeidžiamos. Niekas negali kliudyti jam kreiptis į teismą. Kreipimasis į teismą yra subjektyvi procesinė Konstitucijos garan-

⁷ Paskutinė darbo grupė (parengusi BPK projektą) buvo sudaryta vien iš Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos ir baudžiamąjo proceso katedros dėstytojų.

tuota asmens teisė...>“. Ši konstitucinės justicijos byla taip pat laikytina viena iš „lengviausių“ iš su baudžiamuoju procesu susijusių bylų. Iki 1997 m. BPK išlaikytas draudimas (negalimumas) dėl nuosavybės apribojimo (turto arešto) kreiptis į teismą buvo akivaizdus sovietinės teisės relikvas. Argumentai, kuriais šioje byloje buvo bandoma pagrįsti BPK 242 straipsnio neprieštaravimą Konstitucijai, nebuvo labai svarūs – tuo metu galiojusioje Konstitucijos 118 straipsnio redakcijoje buvo minimi tardytojai ir prokurorai, o 118 straipsnis buvo (ir yra) Konstitucijos IX skirsnyje „Teismai“, todėl buvo teigiama, kad tardytojo nutarimo dėl turto arešto uždėjimo apskundimas prokurorui turi būti laikomas teisės į teisminę gynybą užtikrinimu. Tokia argumentacija skambėjo labai neįtikinamai, tad – Konstitucinio Teismo išvada dėl prieštaravimo Konstitucijai didesnių diskusijų ar abejonių negalėjo sukelti.

2. Aktualumo nepraradę Konstitucinio Teismo nutarimai, priimti galiojant 1961 m. BPK

2.1. Daugiausiai įtakos baudžiamąjo proceso teisės raidai iki naujo BPK priėmimo bei diskusijoms dėl naujo BPK nuostatų redagavimo turėjo Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas [5], kuriame nagrinėti ir dabar daug neišskumų keliantys kaltinimo keitimo teisme, teismo santykių su ikiteisminių (parengtinių) tyrimą atliekančiais pareigūnais klausimai. Prieštaraujančiomis Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, 118 straipsnio 1 ir 2 dalims buvo pripažintos galiojusio BPK 255 straipsnio 4 ir 5 dalys, 256 straipsnio 4 dalis ir 260 straipsnio 4 dalis, kuriose buvo numatyta, kad teis-

mas, pripažinęs, jog parengtinis tyrimas yra iš esmės neišsamus, duoda tardytojui ar kvotos organui nurodymus pateikti naujų įrodymų, o bylą, iki nauji įrodymai bus gauti, sustabdo. Šiuo nutarimu taip pat pripažinta, kad tuometės redakcijos 280 straipsnio 2 ir 6 dalys ta apimtimi, kuria leido *teismo iniciatyva* pakeisti kaltinimą į sunkesnę ir teisiamąją veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, prieštaravo Konstitucijos 31 straipsnio 2 ir 6 dalims, 109 straipsnio 1 daliai ir 118 straipsnio 1 daliai. Teismo teisė pakeisti kaltinimą į lengvesnę (BPK 280 straipsnio 1 dalis) įvertinta kaip atitinkanti Konstituciją.

Abejones keliančiais laikyti tiek išaiškinimai dėl nustatytų prieštaravimų Konstitucijai, tiek argumentai dėl teismo teisės laisvai keisti kaltinimą į lengvesnę atitikties Konstitucijai.

Nuostatų, numaćiusių galimybę teismui įpareigoti kvotos organus ir tardytojus pateikti naujų įrodymų, antikonstitucingumas grįstas tokiais argumentais: 1) tokius teismo veiksmus reikėtų vertinti kaip ėmimąsi spręsti *kaltinimui keliamus uždavinius*, be to, tokiu reguliavimu sudaromos prielaidos perduoti teismui nagrinėti neparengtas baudžiamąsias bylas; 2) įstatymas teismui nesuteikia procesinių priemonių, kurios užtikrintų tokio pavedimo įvykdymą tinkamai ir laiku, o procesines priemones *kontroliuoti parengtinių tyrimų turi prokuroras*; 3) teismui įpareigojant pateikti naujus įrodymus ne bylą teismui perdavusį prokurorą, o tiesiogiai tardytoją ar kvotos organą, teismo veiksmuose atsiranda *teisingumo vykdymui nebūdingi baudžiamąjo persekiojimo elementai*; 4) kai teismas ar teisėjas duoda nurodymus tardytojui ar

kvotos organui, tarp šių institucijų susiklosto atitinkami procesiniai ryšiai, kurie gali lemti teismo suinteresuotumą; taip sudaromos prielaidos abejoti, ar teismas, taikdamas šias normas, yra nešališkas, o procesas teisingas.

Kaltinimo keitimas į sunkesnę prieštaraujančią Konstitucijai pripažintas dėl to, kad: 1) ginčijama norma neužtikrina kaltinamojo teisės žinoti, kuo jis kaltinamas; 2) taikant šią normą gali būti pažeidžiamas kaltinimo ir gynybos lygybės bei rungimosi principai; 3) galima daryti prielaidą, kad teismas vienu metu atlieka ne tik teisingumo, bet ir kaltinimo funkcijas; 4) tai nesiderina su teismo nešališkumo principu⁸.

Na, o dėl kaltinimo pakeitimo į lengvesnę Konstitucinis Teismas nurodė, kad: „<... kaltinimo pakeitimas į lengvesnę traktuotinas kaip teismo vykdomos teisingumo funkcijos elementas. Teismas, kaip teisingumą vykdanči institucija, įvertina bylos aplinkybes ir priima atitinkamą sprendimą byloje. Tai neleidžia teigti, kad teismas peržengė asmeniui laiduotos teisės į bešališką teisminį nagrinėjimą ribas. Įstatymo normos, numatančios tokį kaltinimo pakeitimą, taip pat nepažeidžia Konstitucijoje įtvirtinto teismo ir prokurorų funkcijų atskyrimo“.

⁸ 2007 m. birželio 28 d. pataisomis į BPK vėl sugrąžinta galimybė teismui savo iniciatyva keisti kaltinimą į sunkesnę. Tai padaryta manant, kad atmesti argumentus dėl galimos tokios pataisos neatitikties Konstitucijai įmanoma dėl kelių priežasčių: 1) po 1999 m. vasario 5 d. nutarimo priėmimo buvo pakeistas Konstitucijos 118 straipsnis; 2) 2006 m. sausio 16 d. Konstitucinio Teismo nutarimas gali būti vertinamas kaip keičiantis ar tikslinantis konstitucinę doktriną prokuratūros ir teismo funkcijų atskyrimo klausimu; 3) 1999 m. vasario 5 d. nutarimas priimtas galiojant 1961 m. BPK, o šiuo metu, cituojant 1999 m. vasario 5 d. nutarimą, galima teigti, kad „teisinis reguliavimas taikomas kitokioje baudžiamojo proceso normų sistemoje“.

Sureagavęs į šį Konstitucinio Teismo nutarimą Seimas atgaivino BPK „bylos gražinimo tardymui papildyti institutą“ – BPK vėl buvo nustatyta, kad, teismui nusprendus, jog byloje trūksta įrodymų arba yra būtina keisti kaltinimą į sunkesnę, byla turi būti gražinama tardymui papildyti. Taip atsisakyta idėjų, kad 1) procesas turi „judėti tik į priekį“; 2) įvairios kylančios problemos gali būti sprendžiamos teisiama jame posėdyje; 3) negražinant bylų į ankstesnę proceso stadiją galima išvengti proceso vilkinimo, greičiau byloje priimti materialiai teisingą sprendimą [36, p.14]. Darytina išvada, kad Konstitucinis Teismas, sureikšmindamas vienus principus, niekaip neužsiminė apie kitus principus. Sprendžiant šią bylą baudžiamąjo proceso mokslo idėjoms nebuvo skirta dėmesio. Konstitucinis Teismas, pavyzdžiui, atsisakydamas kokią nors reikšmę teikti kitų šalių patirčiai, labai glaustai ir deklaratyviai nurodė, kad užsienio valstybių patirtis netinkama, nes „teisinis reguliavimas taikomas kitokioje baudžiamąjo proceso normų sistemoje“. Neabejotina, kad sprendimas būtų buvęs įtikinamesnis, jei Konstitucinis Teismas būtų parodęs, kodėl vieni baudžiamąjo proceso principai nagrinėjama me kontekste įgauna pirmenybę prieš kitus, pavyzdžiui, kodėl nešališkumas turi būti suvokiamas „itin steriliai“, o proceso greitumas, kuris laikomas vienu iš svarbių sąžiningo (teisingo, tinkamo) proceso elementų, yra lyg ir visiškai nereikšmingas.

Konstitucinio Teismo išaiškinimai dėl kaltinimo keitimo į lengvesnę kritikuotini nurodant argumentą, kad ir keičiant kaltinimą į lengvesnę gali būti pažeidžiamas konstitucinis teisės į gynybą, o kartu ir proceso sąžiningumo (teisingo proceso)

principas. EŽTT jurisprudencijoje išaiškinta, kai kaltinamasis nuteisiamas pagal lengvesni kaltinimą, nuo kurio jis nesigyne [26, 27, 39, p. 95–97].

2.2. Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarime [6] atitikties Konstitucijai aspektu nagrinėtos Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatos, reguliavusios nusikalstamos veikos imitacijos modelio sankcionavimo ir atlikimo tvarką. 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas yra vienas iš dažniausiai teismų praktikoje minimų konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžių, nes analizuoto operatyvinio – procesinio veiksmo rezultatai buvo ir yra⁹ naudojami kaip įrodymai baudžiamojoje byloje. Nutarimas reikšmingas dėl jame pateikto baudžiamojoje teisejoje draudžiamos provokacijos daryti nusikalstamą veiką išsamaus apibrėžimo. Deja, matyt, dėl tos priežasties, kad šiuo nutarimu tirtų nuostatų prieštaravimas Konstitucijai nebuvo nustatytas¹⁰, *obiter dicta* pateikti išaiškinimai apie galimybę prisidėti prie jau daromos veikos, bet draudimą provokuoti daryti naują veiką, lyg ir liko teisininkų praktikų nepakankamai įsisąmoninti¹¹. Paaiškėjus, kad Konstitucinis Teismas nenustatė prieštaravimų Konstitucijai, teisėsaugos pareigūnams tikriausiai susidarė įspūdis, jog galima atlikti operatyvinius veiksmus, negalvojant apie kokias nors žmogaus teisių apsaugos problemas. Iš dalies turbūt ir dėl šios prie-

žasties nepavyko išvengti 2008 m. priimtų EŽTT sprendimų bylose *Ramanauskas prieš Lietuvą* [19] ir *Malininas prieš Lietuvą* [20], kuriose buvo nustatyta, kad pareiškėjai Lietuvos teisėsaugos pareigūnų buvo išprovokuoti padaryti nusikalstamą veiką¹². Remiantis EŽTT išaiškinimais čia nurodytose bylose bei bylose prieš kitas valstybes teismų praktikoje bei mokslinėse publikacijose yra suformuluotos taisyklės ikiteisminio tyrimo subjektams ir teismams, kurių laikymasis turi garantuoti, kad tyrimo veiksmai nevirstų provokacija [44, p. 157–171, 186–187; 30, p. 7–23].

Baudžiamojo proceso teisės raidai, o konkrečiai 2002 m. BPK nuostatoms didelės reikšmės turėjo nei 2000 m., nei vėliau išsamiau neaptartas 2000 m. gegužės 8 d. nutarimo aspektas – šiame nutarime net tris kartus pavartotas terminas „ikiteisminis tyrimas“ ir vieną kartą „ikiteisminis nagrinėjimas“. Į tai atkreipiamas dėmesys todėl, kad 2000 m. galiojusioje Konstitucijos 118 straipsnio redakcijoje buvo minimi „kvotos organai“ ir „parengtinis tardymas“. Tokios pat sąvokos buvo įtvirtintos ir 1961 m. BPK. BPK projekto rengėjai tokį terminijos parinkimą Konstitucinio Teismo nutarime suprato kaip preliminarų „konstitucinį leidimą“ BPK projekte vietoj parengtinio tyrimo (kvotos ir tardymo) stadijos įtvirtinti ikiteisminio tyrimo stadiją.

Aptariamo nutarimo *obiter dicta* yra reikšmingas sakinyss – „Pažymėtina, kad ikiteisminis tyrimas apima ir operatyvinę veiklą“. Šiaip jau operatyvinės veiklos ir

⁹ Šiuo metu galiojančiuose Operatyvinės veiklos įstatyme bei 2002 m. BPK 159 straipsnyje numatytas iš esmės analogiškų Konstitucinio Teismo nagrinėtam veiksmų atlikimas.

¹⁰ Prieštaravimas nustatytas tik ta apimtimi, kuria leidžiama taikyti modelį Lietuvos Respublikos Prezidento atžvilgiu.

¹¹ Dėmesys į galinčias kilti problemas buvo atkreiptas [28 p. 40–42].

¹² EŽTT bylos *Ramanauskas prieš Lietuvą* sprendime aptariamą Konstitucinio Teismo nutarimą mini kaip tinkamai nepritaikytą sprendžiant Ramanausko baudžiamosios atsakomybės klausimą.

ikiteisminio tyrimo santykio klausimas yra sudėtingesnis – dažnai operatyvinis tyrimas su baudžiamuoju procesu neturi nieko bendro – arba neperauga į baudžiamąjį procesą, arba yra atliekamas kitais – ne nusikalstamų veikų išaiškinimo – tikslais. Tačiau šis Konstitucinio Teismo teiginys leidžia argumentuoti išvadą, kad tais atvejais, kai operatyvinių veiksmų metu gauta informacija tampa baudžiamosios bylos medžiaga, vertinant tą informaciją turi būti aiškinamasi, ar ji buvo gauta nepažeidžiant ikiteisminio tyrimo stadijos principų, kurie tiesiogiai Operatyvinės veiklos įstatyme nėra įtvirtinti [50].

2.3. 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarime [7] Konstitucinis Teismas sprendė išslaptintų liudytojų (pagal dabartinę terminiją – liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas) panaudojimo baudžiamosiose bylose problemą. Bylos rezultatas buvo nuspėtinamas, nes pakankamai konkrečių išaiškinimų nagrinėjamų klausimų jau buvo pateikęs EŽTT, buvo žinoma kitų šalių patirtis. Konstitucinis Teismas šiomis žiniomis pasinaudojo ir atsakė į klausimus taip, kaip, matyt, į panašius klausimus būtų atsakęs kiekvienos Europos valstybės Konstitucinis ar Aukščiausiasis teismas. Konstitucinis Teismas nenustatė, kad mūsų Konstitucijos principų požiūriu įrodinėjimas baudžiamajoje byloje išslaptintų liudytojų parodymais būtų draudžiamas, bet kartu padarė išvadą, jog „išslaptinto liudytojo ar nukentėjusiojo institutas baudžiamajame procese yra galimas tik kaip išimtinė priemonė“. Kartu Konstitucinis Teismas argumentuotai nusprendė, kad tuo metu galiojusi BPK redakcija nenumatė pakankamai garantijų kaltinamajam gintis nuo išslaptinto liudytojo parodymais grindžiamų kaltinimų, kai tokių parodymų

tyrimas teismo posėdžio metu pasireiškia vien tokių parodymų, duotų parengtinį tyrimą atlikusiam pareigūnui, perskaitymu – „<... baudžiamasis procesas turi numatyti patikrinimo procedūrą, leidžiančią atkurti pusiausvyrą tarp baudžiamosios justicijos interesų ir teisės į gynybą. Dėl šios procedūros gynyba turi turėti galimybę ginčyti poreikį išslaptinti liudytojo duomenis, jo patikimumą ir jo parodymų kilmę“. 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas laikytinas pavyzdžiu, kai vyraujanti nuomonė baudžiamajo proceso moksle buvo Konstitucinio Teismo „aprobuota“ be jokių išlygų. Į Konstitucinio Teismo išaiškinimus nedelsiant buvo atsižvelgta – 1961 m. BPK buvo pakeistas, nuostatos, garantuojančios gynybos teises bei proceso sąžiningumą bylose, kuriose liudytojams taikomas anonimiškumas, įtvirtintos 2002 m. BPK.

Tai, kad Konstitucinio Teismo tikrintos nuostatos kėlė problemų žmogaus teisių apsaugos požiūriu, buvo nustatyta ir EŽTT lygiu. 2002 m. kovo 28 d. EŽTT sprendimu *Birutis, Byla, Janutėnas prieš Lietuvą* [18] EŽTK 6 straipsnio 1 dalies (teisės į sąžiningą procesą) ir 3 dalies d punkto (teisės užduoti klausimus kaltinimo liudytojams) pažeidimas konstatuotas todėl, kad galiojant 1961 m. BPK priimtame (1997 m.) apkaltinamajame nuosprendyje vieno iš nuteistųjų kaltė buvo pagrįsta išimtinai išslaptintų liudytojų parodymais, visiems nuteistiesiems nebuvo sudarytos sąlygos tikrinti išslaptintų liudytojų parodymų patikimumą.

3. Konstitucinės jurisprudencija kaip veiksnys rengiant BPK projektą

Po 2000 m. gegužės 8 d. Konstitucinio Teismo nutarimo [6] buvo aišku, kad

konstituciškai yra priimtinas ikiteisminio tyrimo terminas, nors tuo metu galiojusioje Konstitucijos 118 straipsnio redakcijoje buvo įtvirtinti kiti terminai: „kvotos organai“, „parengtinis tardymas“, „tardytojai. Tai BPK projekto autoriams padėjo pasiryžti projekte nenumatyti nei kvotos, nei tardymo. BPK projekto autoriai labai svarbia idėja mane esant ikiteisminio proceso dalijimo į dvi dalis atsisakymą. Manyta, kad 1961 m. BPK įtvirtintas kvotos ir pasakui tardymo atlikimas jokios naudos neduoda, tik užvilkina procesą, tie patys proceso veiksmai dubliuojami, atliekant juos ir kvotos, ir tardymo metu¹³. Seimas tokiai BPK projekto autorių pozicijai pritarė ir 2002 m. kovo 14 d. įstatymu patvirtino BPK redakcijoje vietoj kvotos ir tardymo vientiso ikiteisminio tyrimo atlikimą. Galimo 2002 m. BPK prieštaravimo šiuo aspektu Konstitucijai problema išsispindė 2003 m. kovo 20 d. Seimui pakeitus Konstitucijos 118 straipsnį. Konstitucijos 118 straipsnio keitimo potekstė kai kam atrodė keistokai, nes susidarė įspūdis, kad Konstitucijos tekstas yra suderinamas su BPK¹⁴, kai turėjo būti daroma priešingai. Baudžiamojo proceso teisės mokslo atstovai Konstitucijos pataisą vertino kaip dalies

¹³ Pusiau rimtai buvo svarstomas ir atsarginis variantas – nugalėjus argumentams, kad Konstitucijos 118 straipsnis įpareigoja BPK įtvirtinti ir kvotą, ir tardymą, ketinta siūlyti, kad kvota ir tardymas būtų numatyti BPK byloje dėl vos vienos ar kelių (pavyzdžiui, parenkant iš BK vadinamus negyvus straipsnius) veikų padarymo, o visų įprastų veikų tyrimui palikti kodekse bendrą tyrimo stadiją. Toks variantas galėjo būti visai realus, nes ir galiojant 1961 m. BPK kvota ir tardymas nebuvo privalomi parengtinio tyrimo etapai visose bylose.

¹⁴ Žr. 2002 m. rugsėjo 6 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (IXP-1728)“.

mokslo idėjų pripažinimą iš Konstitucijos pašalinant tų idėjų įgyvendinimą ribojančias nuostatas¹⁵. Pakeitus Konstituciją pašalinti ir tam tikri sisteminiai (organizaciniai) neaiškumai. Konstitucinės nuostatos „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai“ (Konstitucijos 118 straipsnio galiojusios redakcijos 1 dalis) ir „Parengtinį tardymą atlieka tardytojai“ (Konstitucijos 118 straipsnio galiojusios redakcijos 2 dalis) nebuvo pakankamai informatyvios, todėl nesant Konstitucinio Teismo išaiškinimų buvo pagrindas nuomonių skirtumams baudžiamajam procesui labai svarbiais klausimais, pavyzdžiui: 1) ar prokuroras gali kontroliuoti tardytojus, jei Konstitucijoje pasakyta tik apie kvotos organų kontrolę; 2) ar tardymas neįeina į baudžiamojo persekiojimo funkcijos vykdymą, nes parengtinis tardymas ir baudžiamasis persekiojimas pagal Konstituciją yra pavesti skirtingiems subjektams; 3) ar parengtinis tardymas yra privalomas (visais ar tam tikrais atvejais) baudžiamojo proceso etapas ir ar gali tardymą (tam tikrus jo veiksmus) atlikti prokuroras, kai Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalyje jokios išimtys nenumatytos, ir panašiai.

BPK projekte nebuvo atsižvelgta į dalį Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarime pateiktų išaiškinimų dėl teismo ir prokuroro funkcijų atskyrimo bei dėl kaltinimo keitimo teisme galimybių. Projekto autoriai, matydami 1999 m. vasario 5 d. nutarime išsakytą argumentą, kad šiuo nutarimu antikonstituciniu pripažintam

¹⁵ Apsispręsti dėl konstitucinės pataisos padėjo ir argumentas, kad Europos valstybių konstitucijose apie kvotą ar tardymą paprastai neužsimenama.

teisiniam reguliavimui analogiškas teisinis reguliavimas kitose valstybėse gali būti vertinamas kaip tinkamas, nes tose valstybėse „teisinis reguliavimas taikomas kitokioje baudžiamojo proceso normų sistemoje“, savo idėjas projekte įgyvendino, tikėdamiesi, kad panašios procesinės taisyklės atitikties Konstitucijai požiūriu gali būti skirtingai vertinamos, atsižvelgiant į visuminį teisinį reguliavimą teisės šakoje¹⁶. Žinoma, tam tikra galimo prieštaravimo Konstitucijai rizika išliko. Ypač tai buvo galima pasakyti vertinant Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarime pateiktus išaiškinimus dėl teismo nešališkumo principo turinio. Neabejotina, kad šis principas buvo aiškintas labiau orientuojantis ne į kontinentinės, o anglosaksų teisės tradiciją teisėjo aktyvumo / pasyvuomo klausimu, aktyvius teismo veiksmus vertinant kaip nešališkumo principo pažeidimą.

Tai, kad 2002 m. BPK yra kokybiškai naujas teisės aktas, netrukus po BPK priėmimo patvirtino ir Konstitucinis Teismas. Jau esant priimtam 2002 m. BPK, tačiau dar galiojant 1961 m. BPK, Konstitucinis Teismas paskelbė 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimą [8]. Pagrindinį tyrimo dalyką

¹⁶ Konstituciniame Teisme savo eilės laukia byla, kurioje kreiptasi dėl kaltinimo keitimo teisme taisyklių atitikties Konstitucijai, tad artimiausiu metu turėtume sulaukti išvadų dėl to, kaip galiojančio BPK nuostatos (kurios, beje, po 2002 m. kovo 14 d. buvo du kartus keistos) kaltinimo keitimo klausimais atitinka galiojančią Konstitucijos 118 straipsnio redakciją bei konstitucines nuostatas. Į Konstitucinį Teismą 2010 m. kovo 5 d. nutartimi kreipėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija, nagrinėjusi baudžiamąją bylą Nr. 2 K-P-36/2010. Žr. 2010 m. kovo 26 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkį „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“ *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 36-1731. Apie šios bylos perspektyvas žr. paskutinį straipsnio skirsnį.

šioje konstitucinės justicijos byloje sudarė Telekomunikacijų įstatymo nuostatų atitikties Konstitucijai tikrinimas. Nutarimas turi ilgą rezoliucinę dalį, kurioje nurodyta, kad net kelios Telekomunikacijų įstatymo nuostatos, skirtos telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolei, prieštarauja Konstitucijai. Kartu prieštaravimai Konstitucijai taip pat nustatyti ir 1961 m. BPK 48 straipsnyje („ta apimtimi, kuria nustatyti tardytojo įgaliojimai sprendimus dėl tardymo veiksmų, kuriais įsiterpiama į privatų asmens gyvenimą, priimti be motyvuoto teismo sprendimo“) bei Operatyvinės veiklos įstatyme („ta apimtimi, kuria nustatyta, kad informacija ir apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama Vyriausybės ar jos įgaliotų institucijų nustatyta tvarka“¹⁷). Konstitucinio Teismo nutarime 2002 m. BPK yra „pagirtas“ taip: „Baudžiamojo proceso kodekse (2002 m. kovo 14 d. redakcija) nustatytos iš esmės naujos nusikaltimų tyrimo taisyklės. Antai įvestas ikiteisminio tyrimo teisėjo institutas, šiam teisėjui suteikti įgaliojimai skirti ir sankcionuoti procesinių prievartos priemonių taikymą, atlikti tam tikrus procesinius veiksmus, tvirtinti kai kuriuos prokuroro nutarimus ir kt. Iš Baudžiamojo proceso kodekse (2002 m. kovo 14 d. redakcija) nustatyto visuminio teisinio reguliavimo matyti, kad pareiškėjo – Seimo narių grupės (2001 m. gegužės 8 d. prašymas) ginčijamos Baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) nuostatos jame nėra pakartotos –

¹⁷ Konstitucinio Teismo nutarime išaiškinta, kad tokia tvarka gali būti nustatyta tik įstatymu.

jos yra kokybiškai pakitusios¹⁸. 1961 m. BPK 48 straipsnio nuostatų pripažinimas prieštaraujančiomis Konstitucijai buvo dar vienas akivaizdus įrodymas, kad 1961 m. BPK pamatinės nuostatos (o tardytojo savarankiškumo idėja buvo viena iš tokių) akivaizdžiai neatitinka teisinės valstybės standartų.

Kiti Konstitucinio Teismo priimti aktai didesnės įtakos diskutuojant dėl 2002 m. BPK nuostatų neturėjo. Kaip jau minėta, buvo nuspręsta užtikrinti gynėjo ir ginamojo pokalbių konfidencialumą, nors 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu Konstitucinis Teismas buvo nustatęs, kad konfidencialumo ribojimas neprieštaruoja Konstitucijai. Manytina, kad Konstitucijai neprieštaraujančios nuostatos pakeitimas geriau žmogaus teises užtikrinančia nuostata neturėtų būti koku nors aspektu vertinamas kaip konstitucinė problema.

2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimu atitikties Konstitucijai vertinto liudytojų ir nukentėjusiųjų išlaptinimo instituto taisyklės naujame BPK buvo patikslintos, siekiant garantuoti, kad nagrinėjant bylas pagal naują BPK būtų išvengta 2002 m. kovo 28 d. EŽTT sprendime byloje *Birutis, Byla, Janutėnas prieš Lietuvą*¹⁹ nustatytų EŽTK pažeidimų.

¹⁸ Šias eilutes ir panašius Konstitucinio Teismo išaiškinimus, pavyzdžiui, apie absoliučią teisę kreiptis į teismą, apie žmogaus teisių ribojimus tik teismo sprendimu, turėtų matyti ir galiojančių baudžiamojo proceso nuostatų kritikai, abejojantys ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinės figūros būtinumu.

¹⁹ Pavyzdžiui, BPK 301 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad „Apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas vien tik nukentėjusiųjų ar liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais. Šių asmenų parodymais galima pagrįsti apkaltinamąjį nuosprendį tik tuo atveju, kai juos patvirtina kiti įrodymai“.

4. 2002 m. priimto BPK konstitucinė patikra

Kol kas 2002 m. BPK nuostatų atitiktis Konstitucijai Konstitucinio Teismo tikrinta tris kartus: dviem atvejais tikrintos nuostatos pripažintos atitinkančiomis Konstituciją, vienu atveju nustatytas BPK nuostatų prieštaravimas Konstitucijai. Prieštaravimas Konstitucijai nenustatytas vertinant ypatingas proceso formas: privataus kaltinimo bylų procesą (2006 m. sausio 16 d. nutarimas) [9] ir teismo baudžiamojo įsakymo procesą (2008 m. sausio 24 d. nutarimas) [14], o neatitinkančiomis Konstitucijai pripažintos teismo nuosprendžių ir nutarčių priėmimo ir surašymo tvarką reguliuojančios taisyklės (2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas) [12]. Tačiau visuose trijuose nutarimuose yra teiginių apie būtinybę tobulinti procesinį reguliavimą, t. y. net ir nenustatydamas prieštaravimo Konstitucijai, Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tobulintinas BPK nuostatas. 2006 m. sausio 16 d. ir 2008 m. sausio 24 d. nutarimai baudžiamojo proceso teisei ir baudžiamojo proceso mokslui turi ir turės didžiulės reikšmės dėl šiuose nutarimuose padarytos išvados, jog Konstitucija nereikalauja, kad visais atvejais baudžiamasis procesas turi vykti pagal vienodas taisykles – „<... reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją ir gali įstatymu nustatyti skirtingas baudžiamojo proceso rūšis, kartu ir baudžiamojo proceso ypatumus tiriant tam tikras nusikalstamas veikas ir (arba) nagrinėjant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas ...>“ [14]. Prieš šias konstitucines bylas nebuvo galima atmesti tikimybės, kad Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, jog baudžiamojo proceso forma iš esmės

turi būti vienoda. Po šių Konstitucinio Teismo nutarimų tapo aišku, kad 2002 m. BPK IX dalies „Baudžiamojo proceso ypatumai tiriant ir nagrinėjant atskirų kategorijų bylas“ pripažinti netekusia galios nereikia, kad nėra užkirstos galimybės, teoriškai tinkamai pagrindus, BPK įtvirtinti ir kitus (naujus) proceso ypatumus (bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio išimtis) [plačiau 34, p. 38–43]. Žinoma, tai darant turės būti paisoma Konstitucinio Teismo išaiškinimų, kad „Baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame procese, funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimai)“ [14].

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. ir 2008 m. sausio 24 d. nutarimai išsiskiria ir tuo, kad šiuose nutarimuose labiausiai visoje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje baudžiamojo proceso klausimais yra pasinaudota baudžiamojo proceso mokslu kaip instrumentu motyvuojant nutarimus: aptarta privataus kaltinimo ir baudžiamojo įsakymo institutų istorinė prigimtis, atkreiptas dėmesys, kad institutai būdingi ir kitų valstybių teisei, nagrinėta institutų paskirtis. Iš dalies ir dėl šios priežasties minimuose Konstitucinio Teismo nutarimuose padarytos įtikinamos išvados²⁰. 2006 m. sausio 16 d. ir 2008 m.

²⁰ Deja, tai nepasakytina apie 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimą [12].

sausio 24 d. nutarimuose, be bendrų klausimų, aišku, atsakyta ir į toje konstitucinėje byloje svarbius atskirus klausimus.

4.1. Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas dėl jame esančių tiek bendro pobūdžio išaiškinimų²¹, tiek dėl konkrečiai suformuluotų taisyklių baudžiamojo proceso teorijai ir praktikai yra vienas iš reikšmingiausių.

Teismų praktikai privataus kaltinimo byloje privalomais laikytini Konstitucinio Teismo teiginiai dėl BPK 409 straipsnyje numatytų kriterijų²², pagal kuriuos turi būti sprendžiama, ar procesas gali vykti su ypatumais, t. y. privataus kaltinimo tvarka, ar turi būti taikomas bendras konstitucinis baudžiamojo proceso modelis. Konstitucinio Teismo nutarime nurodyta, į ką atsižvelgiant turi būti sprendžiama: 1) ar veika turi visuomeninę reikšmę²³ ir 2) ar nuken-

²¹ Pavyzdžiui, šiame nutarime pateiktas svarbiausių baudžiamajam procesui privalomų bendrųjų principų sąrašas: „Nagrinėjant baudžiamąsias bylas turi būti paisoma teisingumo, sąžiningumo, protingumo, proporcingumo, teisėtumo principų, kitų bendrųjų teisės principų, kaip antai *res iudicata*, *nemo iudex in propria causa*, *audiatur et altera pars*, *ubi ius – ibi remedium*, *onus probandi*, *impossibile nulla obligatio est* ir kt“.

²² Veikos visuomeninę reikšmę bei nukentėjusiojo nesugebėjimas ginti savo interesus yra BPK 409 straipsnyje nurodyti pagrindai, įpareigojantys prokurorą taikyti bendrąjį baudžiamojo proceso modelį.

²³ Šiame nutarime konstatuota, kad „...formuluotė „nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę“ taip pat yra talpi. Ji yra sietina ne su kuriuo nors vienu nusikalstamos veikos požymiu ar keliais iš jų (pavyzdžiui, su nukentėjusiojo pareigomis ar socialiniu statusu, su nusikalstamos veikos sukeltu atgarsiu visuomenėje ir t. t.), bet su įvairiais nusikalstamos veikos požymiais ir įvairiomis jos padarymo aplinkybėmis. Sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisinei sistemai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir dėl kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas“.

tėjusysis gali ginti savo interesus²⁴. Taigi šiuo požiūriu Konstitucinis Teismas lyg ir ėmėsi bendrosios kompetencijos teismams skirtos užduoties – atskleidė ne konstitucinių nuostatų turinį, o pateikė BPK nuostatų komentarą. Tokia situacija reiškia, kad jokioje baudžiamojoje byloje teismas negalės aiškinti BPK 409 straipsnio, nukrypdamas nuo Konstitucinio Teismo pateikto aiškinimo. Problema lieka tik ta, kad Konstitucinis Teismas pateikė nebaigtą minėtų sąvokų aiškinimą (vartojamas trumpinys ir t. t.), palikdamas galimybę veikos visuomeninę reikšmę ir nukentėjusiojo nesugebėjimą ginti savo interesų nustatyti ir Konstitucinio Teismo nepaminėtais atvejais. Tačiau išlieka rizika, kad tai gali būti padaryta galbūt neteisingai suprantant Konstituciją. Taigi teoriškai galima situacija, kad bendrosios kompetencijos teismo atliekamas BPK nuostatų aiškinimas gali neatitikti Konstitucinio Teismo nuomonės dėl tų pačių nuostatų aiškinimo. Problema nėra dirbtinė ar tariama, nes Konstitucinis Teismas kartu pateikė kitą svarbią taisyklę: prokuroras neturi teisės laisvai pasirinkti, koks turi būti taikomas proceso modelis – esant reikiamoms sąlygoms jis

²⁴ Formuluoatė „dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtą savo interesų“ aiškinta taip: „Ji apibūdina labai įvairias situacijas, būtent tokias, kai asmuo apskritai negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valios ginti savo teisėtus interesus ir (arba) negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrų veiksmų (imtis kitų priemonių), kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti (pavyzdžiui, dėl fizinės ar psichinės negalios, teisinio subjektiškumo nebuvimo ir t. t.), ir tokias, kai nors asmuo ir gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valią ginti savo teisėtus interesus ir gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrus veiksmus, kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti, tačiau šių veiksmų (kitų priemonių) objektyviai negali pakakti, kad tie interesai būtų apginti (pavyzdžiui, dėl negalėjimo gauti reikalingą informaciją, neturėjimo teisės atlikti reikalingus proceso veiksmus ir t. t.)“.

privalo pradėti ikiteisminį tyrimą, o nesant tokių sąlygų prokuroras neturi teisės atlikti kokių nors veiksmų privataus kaltinimo tvarka persekiojamos nusikalstamos veikos padarymo atveju²⁵. Tai reiškia, kad nuo teisingo kriterijų išsiaiškinimo priklauso ir tai, ar prokuroras tinkamai pasinaudos savo įgaliojimais – nesuklys padėdamas ikiteisminį tyrimą tuo atveju, kai to daryti jis neturi teisės, arba, atvirkščiai, nesiims jokių veiksmų, esant pareigai inicijuoti baudžiamąjį procesą.

Dar reikšmingesne 2006 m. sausio 16 d. nutarimo *obiter dicta* dalimi laikytini motyvai apie teismo ir ikiteisminio tyrimo subjektų santykius teismui vykdant teismo priedermę teisingai išspręsti bylą. Šiame nutarime, skirtingai nei 1999 m. vasario 5 d. nutarime, kalbama apie privalomų nurodymų atlikti proceso veiksmus, kurie būtini teisingai bylą išspręsti teisme ir kurių negali atlikti pats teismas, davimą – „<... turi būti duoti tam tikri pavedimai atitinkamiems subjektams; tokie teismo pavedimai yra privalomi visiems asmenims (pareigūnams,

²⁵ Šita 2006 m. sausio 16 d. nutarimo motyvų dalis (pavyzdžiui, teiginys: „BPK 409 straipsnio 1 dalies (2003 m. birželio 19 d. redakcija) nuostata „baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras“ negali būti aiškinama kaip leidžianti prokurorui savo nuožiūra spręsti, pradėti baudžiamąjį procesą dėl BPK 407 straipsnyje (2003 m. birželio 19 d. redakcija) nurodytos nusikalstamos veikos“) taip pat yra labai svarbi svarstant baudžiamojo proceso raidos tendencijas. Prokuroro diskrecija, apsisprendžiant dėl baudžiamojo proceso pradėjimo, pradėto proceso nutraukimo, proceso modelių (rūšių) taikymo ir kitais klausimais įvairiose šalyse yra skirtinga. Iš šio nutarimo galima manyti, kad jame pateikiama teisinės valstybės principo traktuotė gali tapti argumentu prieš bet kokius siūlymus prokuroro diskreciją plėsti. Žinoma, kol konstitucinė doktrina šiais klausimais nėra išplėsta, galima užimti poziciją, kad cituoti Konstitucinio Teismo išaiškinimai yra reikšmingi tik sprendžiant klausimą dėl kaltinimo formos, t. y. apsisprendžiant, procesas vyks privataus ar valstybinio kaltinimo tvarka.

institucijoms), kuriems jie adresuoti“. Reaguojant į tokią Konstitucinio Teismo poziciją buvo pakeista BPK 414 straipsnio 2 dalies redakcija dėl būtinų proceso veiksmų atlikimo privataus kaltinimo byloje, žodžius „teismas turi teisę prašyti“ pakeičiant žodžiais „paveda prokurorui“²⁶. Lyginant šiuos du nutarimus galima daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas jeigu ne radikaliai pakeitė, tai bent gerokai sušvelnino savo poziciją teismo nešališkumo klausimu – 1999 m. vasario 5 d. nutarime aiškiai pasakyta, kad „Kai teismas ar teisėjas duoda nurodymus tardytojui ar kvotos organui, tarp šių institucijų susiklosto atitinkami procesiniai ryšiai, kurie gali sąlygoti teismo suinteresuotumą“, o 2006 m. sausio 16 d. nutarime pabrėžiama teismo pareiga tinkamai išspręsti bylą, kuri prirėikus turi būti vykdoma ir duodant visiems pareigūnams privalomus nurodymus. Vien Konstitucijos 118 straipsnio pasikeitimu toks konstitucinės jurisprudencijos pakeitimas kažin ar gali būti paaiškintas, tai labiau laiktina konstitucinės doktrinos keitimu.

4.2. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas [12], be jokios abejonės, per visą laikotarpį po Nepriklausomybės atkūrimo labiausiai turėjo įtakos visoms procesinėms teisės šakoms dokumentas. Šiuo nutarimu prieštaraujančiomis Konstitucijai pripažintos iš esmės visos procesinės nuostatos, reglamentavusios teismo baigiamųjų aktų priėmimo ir paskelbimo tvarką. BPK neatitinkančiomis teisinės valstybės ir teisingumo principų pripažintos dešimt nuostatų,

²⁶ Įstatymų leidėjas kol kas nėra sureagavęs į Konstitucinio Teismo teiginį, kad teismas turi turėti teisę perduoti bylą ikiteisminiam tyrimui atlikti „<... teismas turi turėti įgaliojimus nuspręsti, kad toje byloje turi būti atliktas ikiteisminis tyrimas...>“ – privataus kaltinimo bylų procesą reglamentuojančios BPK nuostatos tokio sprendimo nenumato.

2007 m. jos buvo pakeistos. Konstitucinio Teismo išvada, kad bet kurioje teismo stadijoje viso teismo baigiamojo akto (neišdėstymas visų argumentų, pagrindžiančių sprendimo priėmimą) nesurašymas prieš jį paskelbiant reiškia Konstitucijos pažeidimą, grįsta tokiais pagrindiniais argumentais: 1) „teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas“, „baigiamasis teismo aktas jokiais aplinkybėmis negali būti „sudurstytas“ iš atskirų skirtingu laiku surašytų fragmentų – atskirų dokumentų“; 2) jei kita argumentų dalis būtų paviešinta po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas – visada išliktų pagrįsta abejonė, kad tokiais argumentais tik siekiama pateisinti teismo *a priori* priimtą nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą); 3) „baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš priemonių, leidžiančių pasiekti, kad visi kolegijos teisėjai (tais atvejais, kai bylą nagrinėja ne vienas teisėjas, bet teisėjų kolegija) vienu metu supras visus argumentus, pagrindžiančius tą baigiamąjį teismo aktą“.

Tokie argumentai nėra nepaliekantys abejonių. Bėlieka apgailestauti, kad šiame nutarime, skirtingai nuo 2006 m. sausio 16 d. ir 2008 m. sausio 24 d. nutarimų, visiškai nekreipta dėmesio į nuostatų, kurių atitiktis Konstitucijai buvo nustatoma, atsiradimo istoriją, jų prasmę, nekreipta jokio dėmesio į kitų šalių patirtį. Dėl šios priežasties nutarimas palieka išpūdį, kad jis buvo priimtas galbūt tinkamai „nepažinus“ konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo dalyko arba bent jau nepademonstravus, jog yra priešingai. Teismo baigiamojo akto „vientisumo“ reikalavimas racionaliai sunkiai paaiškinamas – teisingumo vykdymo kokybė

negali priklausyti nuo teismo baigiamojo akto struktūros, jeigu teismo baigiamasis aktas yra surašytas laikantis visų jam keliamų reikalavimų. Juolab kad „durstyti“ buvo leidžiama tik iš dviejų, o ne iš kelių dalių. Mintis, kad motyvų rašymas po teismo baigiamojo akto priėmimo gali reikšti siekį pateisinti priimtą sprendimą, apskritai sukelia mintį, kad ankstesnis reguliavimas leido teismams nusikalstamai vykdyti savo funkcijas. Nebuvo jokių prielaidų (įrodymų, pavyzdžių) manyti, kad sena procesinė tvarka leido teismams neatsakingai ir neapgalvotai priiminėti sprendimus, o paskui juos kaip nors pagrįsti. Kita vertus, nesąžiningumui ar aplaidumui neužkerta kelio ir dabar galiojančios, Konstitucinio Teismo išaiškinimus atitinkančios taisyklės – teisėjas, norėdamas priimti siekiamą sprendimą, visada sugebės tą sprendimą kaip nors pagrįsti. Šiek tiek stipresnis yra argumentas dėl būtinybės, kad bylą nagrinėjančios kolegijos nariai vienodai suprastų, kuo grindžiamas teismo baigiamasis aktas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad dauguma pirmosios instancijos teismo nuosprendžių priimama teisėjui nagrinėjant bylą vienasmeniškai ir dauguma pirmosios instancijos teismo nuosprendžių nėra skundžiami apeliacine ir kasacine tvarka, kuriose bylos visais atvejais nagrinėjamos kolegialiai. Kolegialiai nagrinėjamų bylų atžvilgiu Konstitucinis Teismas galėjo išsakyti rekomendaciją, kad šiose bylose pagrindine taisykle turėtų tapti teismo baigiamojo akto paskelbimas tik jį surašius, bet ir šiais atvejais turėtų būti galimos išimties²⁷. Vie-

²⁷ Pavyzdžiui, kai teismo kolegijai pasitarimo pradžioje yra aišku, kad visi nuosprendžio motyvai didelės apimties byloje galės būti surašyti tik po kelių savaitių, bet, tarkime, iškart yra akivaizdu, jog vienas iš kelių

nasmeniškai nagrinėjamosiose bylose, ypač tais atvejais, kai įrodinėjimo procesas nėra sudėtingas, pagreitinta ar supaprastinta nuosprendžio paskelbimo ir surašymo tvarka tikrai negali kelti jokių neigiamų padarinių teisingumo vykdymo funkcijai [plačiau 29, p. 55–58].

4.3. Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas yra vienas iš lakoniškiausių paskutinių metų konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžių. Jame spęstas tik prokuroro pareiškimo dėl teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo prilyginimo kaltinamajam aktui klausimas. Manytina, kad kreipimasis į Konstitucinį Teismą tokiu šiaip jau paprastu klausimu tikrai nebuvo būtinas, galimo prieštaravimo Konstitucijai klausimas nebuvo racionaliai argumentuotas (objektyviai tokių argumentų nesant). Tad Konstitucinio Teismo atsakymas, jog nėra prieštaravimo Konstitucijai, yra savaime suprantamas. Kaip minėta, nutarimas svarbesnis tuo požiūriu, kad juo pripažinta galimybė tam tikrais atvejais baudžiamosiose bylose taikyti supaprastintą procesinę formą.

Vis dėlto viena svarbi problema šiame nutarime yra iškelta – Konstitucinis Teismas, tiesiogiai nenagrinėjęs baudžiamojo įsakymo apskundimo klausimo, priminė, kad jis „yra konstatavęs, kad įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitu-

suimtų kaltinamųjų yra išteisintinas ir turėtų būti nedeliant paleistas į laisvę.

cinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą“. Ši motyvų dalis leidžia spręsti, kad dabar galiojanti procesinė tvarka, pagal kurią teismo priimto baudžiamojo įsakymo apskundimas nenumatytas, galbūt prieštarauja Konstitucijai [34, p. 26]. Įstatymų leidėjas į šią užuominą kol kas nėra sureagavęs. Na o, jeigu Konstituciniame Teisme būtų konkrečiai nagrinėjamas teismo baudžiamojo įsakymo apskundimo klausimas, vis dėlto galėtų būti bandoma įrodyti, kad konstituciškai pateisinamas proceso supaprastinimas (nukrypimas nuo bendrojo konstitucinio baudžiamojo proceso modelio) gali apimti ir apskundimo stadijų atsisakymą.

5. Artimiausios „procesinės“ konstitucinės justicijos bylos reikšmė

Laukianti, kol bus nagrinėjama Konstituciniame Teisme, byla gali lemti ne tik atskirų proceso institutų ateitį, bet ir tuo atveju, jei Konstitucinio Teismo nutarimo motyvų apimtis prilygs, pavyzdžiui, 2006 m. sausio 16 d. (o ne 2008 m. sausio 24 d.) nutarimo motyvų apimčiai, bendras Lietuvos baudžiamojo proceso raidos tendencijas, galbūt net esminį poslinkį keičiant proceso tipą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. kovo 5 d. nutartimi, priimta nagrinėjant baudžiamąją bylą Nr. 2K-P-36/2010, Konstitucinio Teismo paklausta:

1) ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio, 256 straipsnio nuostata, kad baudžiamojoje atsakomybėn traukiamas asmuo gali būti pripažintas kaltu pagal kitą baudžiamąją

įstatymą, negu nurodyta kaltinime, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, iš anksto nepranešus šiam asmeniui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, jeigu iš esmės nekeičiamos inkriminuojamos veikos faktinės aplinkybės, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui;

2) ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnis ta apimtimi, kuria draudžia baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui savo iniciatyva pakeisti inkriminuojamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ir tais atvejais, kai teismas iš anksto praneša kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, užtikrina teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą ir kitų konstitucinių tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams;

3) ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnis ta apimtimi, kuria draudžia baudžiamąją bylą apeliacine tvarka nagrinėjančiam teismui pakeisti inkriminuojamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, kai to nėra prašoma paduotuose apeliaciniuose skunduose, ir tais atvejais, kai teismas iš anksto praneša baudžiamojoje atsakomybėn traukiamam asmeniui ir kitiems

nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, užtikrina teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą ir kitų konstitucinių tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams²⁸.

Atsakant į šiuos klausimus Konstitucinis Teismas neišvengiamai turės plėtoti konstitucinę doktriną teismo nešališkumo principo ir teismo bei prokuratūros funkcijų atskyrimo klausimais.

Pirmu klausimu 1999 m. vasario 5 d. nutarime Konstitucinis Teismas yra labai aiškiai pasisakęs – „kaltinimo pakeitimas į lengvesnį traktuotinas kaip teismo vykdomos teisingumo funkcijos elementas“, tokie veiksmai neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 bei 6 dalims, 109 straipsnio 1 daliai ir 118 straipsnio 1 daliai²⁹. Kaip minėta, dabar galioja kitokia Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies redakcija³⁰, tačiau

²⁸ Antras ir trečias klausimai yra analogiški, skirtumas tik tas, kad antrame klausime kalbama apie bylų procesą pirmosios instancijos teisme, o trečiame – apie apeliacinį procesą.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje keliamas galimo prieštaravimo Respublikos Konstitucijos 31, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui klausimas, o 1999 m. nenumatytas prieštaravimas Konstitucijos 31 straipsnio 2 bei 6 dalims, 109 straipsnio 1 daliai ir 118 straipsnio 1 daliai, tad teoriškai galima manyti, kad konstitucinės bylos nagrinėjimo dalykas nėra identiškas. Vis dėlto būtų sunku argumentuoti, kad jeigu į Konstitucinį Teismą 1999 m. būtų buvę kreiptasi ir dėl galimo prieštaravimo teisinės valstybės principui, tai ir Konstitucinio Teismo sprendimo motyvai ar (ir) rezoliucinė dalis būtų buvę kitokie.

³⁰ „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai“ (Konstitucijos 118 straipsnio galiojusios redakcijos 1 dalis). Po 2003 m. kovo 20 d. priimtose konstitucinės pataisos Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Iki-

pagal abi redakcijas valstybinio kaltinimo funkcija yra prokuroro prerogatyva, todėl Konstitucijos pakeitimas esminės reikšmės naujai konstitucinės justicijos bylai turėti negali. Taigi teigtina, kad Konstitucinis Teismas tą patį klausimą spręs antrą kartą. Jeigu konstitucinės teisės specialistai, analizuodami konstitucinės doktrinos koregavimo [31 p. 48–49], precedentų keitimo [38, p. 141) ar Konstitucijos reinterpretacijos klausimus [41, p. 127–139), kol kas nelygina 1999 m. vasario 5 d. ir 2006 m. sausio 16 d. Konstitucinio Teismo nutarimų, kurių palyginimas tikrai duotų pagrindo kalbėti apie vienokią ar kitokią reinterpretacijos formą, tai po minimos konstitucinės justicijos bylos išnagrinėjimo tikrai taps būtina Konstitucijos reinterpretacijos kontekste kalbėti apie konstitucinę jurisprudenciją prokuroro ir teismo funkcijų atskyrimo klausimais.

Nepaisant 1999 m. vasario 5 d. išaiškavimo, teismų praktikoje kol kas laikomasi nuomonės, kad kaltinimo keitimas į lengvesnį taip pat gali pažeisti teisę į gynybą, kaip kad yra išaiškines ir EŽTT bylose *Sipavičius prieš Lietuvą* (*Sipavičius v. Lithuania, no. 49093/99, 21 February 2002*), todėl turi būti vadovaujama taisykle, kad „jei kaltinimas keičiamas ne vien tik siaurinant jo apimtį ir veika kvalifikuojama pritaikant naują teisinį požymį, būtina šią veiką pripažinti nusikalstama, kaltinamajam turi būti iš anksto pranešama apie tokio pakeitimo galimybę ir teismo proceso metu sudaromos sąlygos dėl to išdėstyti argumentus bei pateikti įrodymus“ [48, p. 377; 49].

teisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras“.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu BPK savo iniciatyva leidžiama teismui kaltinimą keisti į sunkesnį, nors tokia teismo veikla Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarime buvo pripažinta antikonstitucine. Manytina, kad Konstituciniam Teismui, nagrinėjant kaltinimo keitimo į lengvesnį klausimą, bus sudėtinga apeiti kaltinimo keitimo į sunkesnį problemą. Konstitucinio Teismo pripažinta „aktyvaus teismo“ (ypač 2006 m. sausio 16 d. nutarime) idėja turėtų skatinti šį teismą nuspręsti, kad kaltinimas, laikantis tam tikrų taisyklių, gali būti keičiamas teisme tiek į lengvesnį, tiek į sunkesnį. Konstitucinės jurisprudencijos korekcija tikrai galėtų būti paaiškinta „būtinumu labiau užtikrinti, apsaugoti, apginti tam tikras vertybes“ [38, p. 141]. Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarime pateiktas išaiškinimų patikslinimas bei bent jau dalinis pakeitimas galėtų būti grindžiamas būtinybe: 1) be jokių išlygų užtikrinti konstitucinę teisės į gynybą principą ir 2) sudaryti sąlygas teismams tinkamai vykdyti teisingumą – priimti teisingus sprendimus.

Atsakymas į klausimą dėl teismo galimybių keisti bylos faktines aplinkybes, susijęs su teismo nešališkumo ir teismo ir ikiteisminio tyrimo subjektų funkcijų atskyrimo klausimais.

Kaip minėta, jei 1999 m. vasario 5 d. nutarime buvo daroma išvada, kad teismui duodant privalomus nurodymus tardytojui ar kvotos organui atsiranda teisingumui vykdyti nebūdingi baudžiamojo persekiojimo elementai, tai gali skatinti teismo suinteresuotumą. O 2006 m. sausio 16 d. nutarime pažymėta, kad „teismas **gali paversti atlikti atskirus proceso veiksmus ir ikiteisminio tyrimo** (paryškinta straipsnio

autorius) įstaigoms (pareigūnams); tai negali būti interpretuojama kaip teismo vadovavimas ikiteisminiam tyrimui“ ir, kad „tokie teismo pavedimai yra privalomi visiems asmenims (pareigūnams, institucijoms), kuriems jie adresuoti <...>.

Naujojoje byloje Konstitucinis Teismas privalės spręsti, ar baudžiamuoju persekiojimu, o ne teisingumo vykdymu neturėtų būti laikoma teismo veikla apkaltinamajame nuosprendyje nurodant, kad nusikalstama veika buvo padaryta ne kaltinamajame akte nurodytomis aplinkybėmis, o teismo posėdyje nustatytais iš esmės skirtingomis aplinkybėmis (pavyzdžiui, nustačius visai kitokius padarinius, iš esmės kitą veikos padarymo būdą, laiką ir pan.).

Šiuos klausimus Konstitucinis Teismas spręs, negalėdamas nekreipti dėmesio į jau pakankamai įtvirtintą konstitucinę doktriną apie teismo pareigą priimti savo turiniu teisingus baigiamuosius aktus: „Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet ir, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d., 2008 m. sausio 21 d. nutarimai)“ [15]. Nuosekliai laikantis šių Konstitucinio Teismo išaiškinimų ir naujoje konsti-

tucinėje byloje turėtų būti pasisakyta, kad baudžiamąją bylą išnagrinėjęs teismas, neteisingai kaltinamajame akte suformulavus kaltinimą, negali nei išteisinti kaltinamojo, nei nuteisti jį pagal neteisingą kaltinimą – t. y. priimti „savo turiniu neteisingą sprendimą“. Savo turiniu teisingas sprendimas gali būti priimtas arba pačiam teismui pakoreguojant kaltinimą, arba perduodant bylą prokurorui, kad jis kaltinamajame akte suformuluotą kaltinimą, kurį teismas pripažintų teisingu, tačiau abu sprendimo variantai gali būti kritikuojami, pasitelkiant iš Konstitucijos kildinimus argumentus (tarp jų 1999 m. vasario 5 d. Konstitucinio Teismo nutarimo citatas). Pirmas būdas gali būti vertinamas kaip reiškiantis teismo antikonstitucinį prokuroro funkcijų perėmimą (tiek pagal galiojusią, tiek pagal galiojančią Konstitucijos 118 straipsnio redakciją valstybinio kaltinimo palaikymas yra išimtinė prokuroro funkcija), teigiant, kad prokuroro pozicija palaikant kaltinimą teismui tampa nesvarbi, o sprendimas priimamas pagal paties teismo suformuluotą kaltinimą. Tokiu atveju atsiranda pagrindas ir argumentams, kad teismas yra šališkas: nes teismas pats nusprendžia, kaip reikia kaltinti, o paskui ir nuteisia pagal savo suformuluotą kaltinimą. Abejonės, kad išteisinimo tikimybė tokioje situacijoje yra nereali, yra pakankamai racionalios. Antras sprendimo variantas – nurodymų prokurorui dėl teisingo kaltinimo suformulavimo davimas teismo nutartimi vėlgi leidžia teigti, kad teismas tokiu atveju išsako išankstinę nuomonę dėl bylos perspektyvų (šališkumo problema) ir imasi vadovauti ikiteisminiam tyrimui, nors pagal Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalį tai yra pro-

kuroro prerogatyva (konstitucinių funkcijų atskyrimo problema).

Darytina išvada, kad situacijoje, kai bylą nagrinėjančiam teismui paaiškėja, jog prokuroro suformuluotas kaltinimas yra neteisingas, idealios išeities nėra. Sprendimas tokioje situacijoje gali būti surandamas tik vieniems principams suteikiant prioritetą prieš kitus principus – išsaugoti ir idealų teismo nešališkumą, ir pasiekti teisingą teismo sprendimą, ir kartu laikytis preciziško teisminės valdžios ir prokuratūros funkcijų atskyrimo yra neįmanoma. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas minimą bylą, neišvengiamai turės vadovautis idėja, kad vienas principas esant tam tikroms sąlygoms gali turėti pirmenybę prieš kitą principą, kad būtina konstitucinių vertybių ir konstitucinių principų pusiausvyra [1; S.135–140; 35, S. 128–132; 23, p. 181; 40, S. 1000; 41, p. 134–136; 45, p. 49], bei pasisakyti dėl konstitucinių principų hierarchijos keičiant kaltinimą baudžiamojame byloje. Atsižvelgiant į pakankamai gausią konstitucinę jurisprudenciją apie principo, kad teisingumą vykdo tik teismas, turinį (teismo pareiga priimti teisingą turiniu sprendimą), tikėtina, kad pirmenybė bus teikiama šiam principui, tam tikrais aspektais „aukojant“³¹ teismo nešališkumo ir funkcijų baudžiamajame procese atskyrimo principus. Tai reikštų, kad Lietuvos baudžiamasis procesas turėtų būti „išsaugotas“ baudžiamųjų procesų, pripažįstančių aktyvų teisėjo vaidmenį, šeimoje, paneigiant šiuo požiūriu artėjimo

³¹ Žinoma, tai turėtų būti padaryta nesukeliant abejonių doktriniais išaiškinimais dėl Konstitucijos vientisumo, spragų ir prieštaravimų joje nebuvimo ir pan. [apie Konstitucijos vientisumo principą žr., pvz., 37, p. 240–241; 41, p. 59–60].

prie anglosaksų teisės tradicijai būdingo baudžiamojo proceso modelio galimybes. Tokiu atveju Konstitucinis Teismas turėtų pasakyti, kad teismas negali priimti nuosprendžio (nei apkaltinamojo, nei išteisinamojo) pagal neteisingai pateiktus kaltinimus. Spręsti, kaip surasti išeitį bylose, kuriose kaltinimas suformuluotas neteisingai, Konstitucinis Teismas turėtų palikti bendrosios kompetencijos teismams, nekonstatuodamas jokių BPK nuostatų prieštaravimų Konstitucijai, bei paaiškindamas, jog vienais atvejais kaltinimas gali būti koreguojamas paties teismo iniciatyva (kai skirtumai tarp teismo nustatytų ir kaltinamajame akte nurodytų faktinių aplinkybių neduoda pagrindo daryti išvadą, kad teismas nuteisia kaltinamąjį už kitos, nei nurodyta kaltinamajame akte, nusikalstamos veikos padarymą)³², kitais atvejais byla turėtų būti perduodama prokurorui surašyti naują kaltinamąjį aktą. Šiuo atveju baudžiamąją bylą nagrinėjantis bendrosios kompetencijos teismas neturėtų pats formuluoti kaltinamojo akto teiginių, o tik turėtų nurodyti, kokių trūkumų turi jam pateiktas kaltinamasis aktas.

Belieka laukti, ar Konstitucinis Teismas, oficialiai interpretuodamas Konstituciją, ras geresnių sprendimo variantų.

³² Tai Konstitucinis Teismas galėtų padaryti paaiškindamas, kaip turi būti suprantama BPK 256 straipsnio nuostata „iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės“, kaip kad, pvz., 2006 m. sausio 16 d. nutarime Konstitucinis Teismas aiškino, kaip turi būti suprantamas BPK 409 straipsnis, t. y. ką reiškia sąvokos „nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę“ ir „padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtą savo interesų“.

Išvados

1. Konstitucinė jurisprudencija baudžiamojo proceso teisės klausimais santykinai gali būti suskirstyta į tris dalis: 1) 1993–1997 m. jurisprudencija, kurioje apsiribota atsakymais į konkrečiai keltus klausimus, nebandant išsamiau (iš dalies ir dėl to, kad nebuvo tinkamų kreipimusi) atskleisti konstitucinius baudžiamojo proceso pagrindus; 2) 1999–2002 m. jurisprudencija – trijose šio laikotarpio konstitucinės justicijos bylose padarytos išvados dėl svarbių procesinių institutų ir Konstitucijos nuostatų santykio nulėmė 2002 m. priimto BPK rengimą ir 3) 2006–2008 m. jurisprudencija – trys konstitucinės justicijos bylos, kuriose spręsti 2002 m. BPK atitikties Konstitucijai klausimai. Paskutiniai jurisprudencijos dalis baudžiamojo proceso mokslui ir teisei yra reikšmingiausia dėl procesinį reguliavimą lemiančių ir teisinei praktikai turinčių įtakos konstitucinių principų turinio atskleidimo, asmens teisių apsaugos bei visuomenės interesų gynimo santykio baudžiamajame procese analizės, dėl išaiškinimų konstitucinių baudžiamojo proceso modelių klausimu.
2. Konstitucinės jurisprudencijos ir baudžiamojo proceso mokslo santykis analizuotinas ne vien pabrėžiant konstitucinės jurisprudencijos svarbą baudžiamojo proceso mokslui, bet ir įžvelgiant baudžiamojo proceso mokslo svarbą konstitucinei jurisprudencijai baudžiamojo proceso klausimais – Konstitucinio Teismo sprendimas negali būti įtinkinamas ir pakankamai aiškus, jei jame

netinkamai operuojama baudžiamojo proceso sąvokomis, nematomi (iškreipiami) baudžiamojo proceso moksle atskleisti baudžiamojo proceso nuostatų sisteminiai ryšiai, nekreipiama dėmesio į baudžiamojo proceso moksle analizuojamas proceso formos ir tipologijos problemas.

3. Artimiausia konstitucinės justicijos byla pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus

plenarinės sesijos kreipimasi dėl BPK nuostatų atitikties Konstitucijai suteikia pagrindą Konstituciniam Teismui apibendrinti ir reinterpretuoti konstitucinę jurisprudenciją baudžiamojo proceso klausimais. Konstitucinio Teismo išaiškinimai šioje byloje dėl tikėtinos baudžiamojo proceso pagrindų konstitucinės plėtotės gali turėti didelę įtaką baudžiamojo proceso raidai Lietuvoje.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai, išvados

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 70-1320.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 91-1789.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 9-199.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 91-2289.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 15-402.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 39-1105.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 80-2423.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 93-4000.

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 7-254.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 2 dalies, 168 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 3 dalies, 182 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 4 dalies, 183 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies, 186 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies, 187 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 68-2514.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punktą neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 88-3475 (atitaisymas nr. 137).
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d.

- dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 102-3957.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 111-4549.
 14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 11-388.
 15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 7 dalies (2007 m. gruodžio 13 d., 2008 m. liepos 3 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 42-1624.
 16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 69-2798.
 23. BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius, 2010.
 24. BERNATONIS, J., et al. *Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos*. Vilnius, 1995.
 25. ČEPAS, A.; ir ŠVEDAS, G. *Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose. 2. Asmenų įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį)*. Vilnius, 2008.
 26. GIRDAUSKAS, M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos reikalavimai. *Teisės problemos*, 2005, nr. 1.
 27. GIRDAUSKAS, M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją. *Teisės problemos*, 2009, nr. 3.
 28. GODA, G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. *Teisė*, 2000, t. 37.
 29. GODA, G. Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos. *Teisė*, 2007, t. 65.
 30. GODA, G. Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teiseto tyrimo veiksmo atribojimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką. *Teisė*, 2009, t. 73.
 31. JARAŠTŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 1 (115).
 32. JOČIENĖ, D. *Europos Žmogaus Teisių Konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 1999.
 33. JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius, 2009.
 34. JURGAITIS, R. Konstituciniai baudžiamojo proceso teisės pagrindai. In *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius, 2009.
 35. KAUFMANN, A. Problemgeschichte der Rechtsphilosophie. In *Kaufmann A, Hassemer W. (Hrsg.). Einführung in Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart. 6. Auflage*, Heidelberg, 1994
 36. KAZLAUSKAS, M.; ir GODA, G. Naujo Baudžiamojo proceso kodekso projektas: kūrimo prielaidos, struktūra, naujovės. *Teisės problemos*, 1999, nr. 3.

Europos žmogaus teisių teismo sprendimai

17. *Sipavičius prieš Lietuvą* (application no. 49093/99, judgment of 21 February 2002).
18. *Birutis, Byla, Janutėnas prieš Lietuvą* (application no. 47698/99 and 48155/99, judgment of 28 March 2002).
19. *Ramanauskas prieš Lietuvą* (application no. 74420/01, judgment of 5 February 2008).
20. *Malininas prieš Lietuvą* (application no. 10071/04, judgment of 1 July 2008).

Specialioji literatūra

21. ALEXY, R. *Theorie der Grundrechte*. Berlin, 1985.
22. AŽUBALYTĖ, R. Tendences of the development of the Lithuanian criminal procedure law. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 1 (119).

37. KŪRIS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai. In *Lietuvos Respublikos konstitucinė teisė*. Vilnius, 2001.
38. KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, 2(116).
39. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II knyga: V–IX dalys (221–461 straipsniai)*. Vilnius, 2003.
40. LORENZ, F. L. „Operative Informationserhebungen“ im Strafverfahren, „Unverfügbares“ und Grundrechtsschutz durch „institutionelle Kontrolle“. *Juristenzeitung*, 1992.
41. MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius, 2010.
42. MIKELĖNAS, V. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktikoje. In *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Vilnius, 2002.
43. MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: Įtariamojo samprata*. Vilnius, 2008.
44. ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01). Vilnius, 2009.
45. ŠINDEIKIS, A. Teismų procesinių sprendimų nuasmeninimo konstitucingumo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 3 (117).
46. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius, 1998.

Praktinė medžiaga

47. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008*.
48. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų praktika* 2009, nr. 31.
49. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008*.
50. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42/2010*.
51. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2 K-P-36/2010*.

DIE RECTSSPRECHUNG DES VERFASSUNGSGERICHTES UND STRAFPROZESSLEHRE

Gintaras Goda

Zusammenfassung

Der Aufsatz analysiert die Urteile des litauischen Verfassungsgerichtes über die Verfassungsmäßigkeit der Normen der litauischen Strafprozessordnung. Die Rechtsprechung des litauischen Verfassungsgerichtes wird im Artikel in 3 Perioden geteilt. Der Autor bezeichnet die Rechtsprechung von Jahren 1993–1997 als ganz einfach – die Motiven sind kurz und wissenschaftlich wenig interessant. Die Rechtsprechung von Jahren 1999–2002 nach Ansicht des Autors ist hat die größere Bedeutung für die Entwicklung des Strafprozessrechts in Litauen – in diese Rechtsprechung sind das Verhältnisse zwischen wichtigen Instituten der litauischen Strafprozessordnung und die Bestimmungen der litauischen Verfassung analysiert. Die Rechtsprechung von Jahren 2006–2008 nach Inkrafttreten von der neuen StPO ist als sehr

wichtige für Strafprozessrecht und Strafprozesslehre zu bewerten. In drei Urteilen hat das Verfassungsgericht verfassungsrechtliche Grundsätze des Strafverfahrens bestimmt.

Nach der Meinung des Autors ist nicht nur die Rechtsprechung des litauischen Verfassungsgerichtes für die Strafprozesslehre wichtig – die Strafprozesslehre hilft die Urteile des Verfassungsgerichtes richtig zu begründen. Die Anwendung der wissenschaftlichen Kenntnisse stärkt die Überzeugungskraft der Urteile. Im Aufsatz sind die Perspektiven der Lösung noch zu erwartenden Verfassungsbeschwerde von der Plenarkammer für die Strafsachen des Obersten Gerichts Litauen analysiert. Der Autor äußert die Meinung dass in diesem Fall die Reinterpretierung der Rechtsprechung nicht zu vermeiden ist.

Įteikta 2010 m. gruodžio 7 d.

Priimta publikuoti 2010 m. gruodžio 22 d.